

УДК 340.132

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.4.43>

ДИНАМІЧНЕ (ЕВОЛЮЦІЙНЕ) ТЛУМАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Попович Т.П.,
*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: 0000-0002-8333-3921*

Вашкович В.В.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: 0000-0001-5726-5374*

Єгорова В.С.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної
власності та приватного права
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
ORCID: 0000-0001-8485-430X*

Попович Т.П., Вашкович В.В., Єгорова В.С. Динамічне (еволюційне) тлумачення Конституції України: актуальні питання.

Актуальність дослідження зумовлена об'єктивною потребою забезпечення ефективності, стабільності та водночас життєздатності конституційних норм в умовах динамічного розвитку суспільних відносин. Конституція України як акт установчої влади розрахована на тривалу дію, однак інтенсивні соціальні, економічні та політико-правові трансформації зумовлюють необхідність постійного осмислення її положень у світлі нових реалій. У цих умовах особливої ваги набуває проблема збереження не лише формальної чинності, але й змістовної актуальності та регулятивної спроможності конституційних норм.

Водночас у сучасному суспільстві простежується сталий запит на передбачуване, узгоджене та ціннісно орієнтоване застосування Конституції України, що забезпечувало б реальний, а не декларативний характер її дії. Такий запит зумовлений, зокрема, підвищенням рівня правосвідомості суспільства, а також функціонуванням держави в умовах екстраординарних правових режимів, що об'єктивно потребують чіткого, узгодженого та ефективного нормативного врегулювання. У цих умовах особливого значення набуває здатність конституційних положень забезпечувати належне правове регулювання суспільних відносин, адекватно реагувати на сучасні виклики та гарантувати ефективний захист прав і свобод людини.

У цьому контексті динамічне (еволюційне) тлумачення Конституції України постає як необхідний інструмент узгодження «статичного» нормативного тексту з «динамічною» реальністю. Саме завдяки інтерпретаційній діяльності можливе забезпечення адаптивності конституційних норм, без внесення змін до їх тексту, що дозволяє зберігати баланс між стабільністю Основного Закону та ефективністю його застосування.

Разом з тим, відсутність усталених теоретичних підходів до визначення змісту, меж і критеріїв динамічного тлумачення, а також недостатня розвиненість відповідної практики у діяльності Конституційного Суду України зумовлюють необхідність подальшого наукового осмислення цієї проблематики.

Ключові слова: динамічне тлумачення, еволюційне тлумачення, Конституція України, межі тлумачення, Конституційний суд України, Європейський суд з прав людини, судова практика.

Popovych T.P., Vashkovych V.V., Yegorova V.S. Dynamic (evolutionary) interpretation of the Constitution of Ukraine: current issues.

The relevance of the study is due to the objective need for the effectiveness of ensuring, stability and at the same time the viability of constitutional norms in the conditions of dynamic development of social relations. The Constitution of Ukraine as an act of the constituent power is designed for long-term action, however, intensive social, economic and political and legal transformations necessitate the mandatory constant understanding of its position in the light of new realities. These weighty features raise the problem of preserving not only the formal validity, but also the substantive relevance and regulatory favorableness of constitutional norms.

At the same time, in modern society there is a constant demand for the foreseeable, coordinated and value-oriented application of the Constitution of Ukraine, which would ensure the real, rather than declarative nature of its actions. Such a request is due, in particular, to the increase in the level of legal awareness of society, as well as the functioning of the state in conditions of extraordinary legal regimes, which objectively require clear, coordinated and effective regulatory regulation. In these conditions, the ability of constitutional provisions to ensure proper legal regulation of social relations, adequately respond to modern challenges and guarantee effective protection of human rights and freedoms becomes of particular importance.

In this context, the dynamic (evolutionary) interpretation of the Constitution of Ukraine appears as an indispensable tool for harmonizing the «static» regulatory text with the «dynamic» reality. It is thanks to interpretative activity that it is possible to ensure the adaptability of constitutional norms without making changes to their text, which allows maintaining a balance between the stability of the Basic Law and the effectiveness of its application.

At the same time, the emergence of established theoretical approaches to determining the content, boundaries and criteria of dynamic interpretation, as well as the insufficient development of the relevant practice in the activities of the Constitutional Court of Ukraine, necessitate further scientific understanding of this issue.

Key words: dynamic interpretation, evolutionary interpretation, Constitution of Ukraine, boundaries of interpretation, Constitutional Court of Ukraine, European Court of Human Rights, case law.

Постановка проблеми. В умовах динамічного розвитку суспільних відносин постає проблема забезпечення ефективності конституційних норм, їх відповідності сучасним реаліям, що зумовлює необхідність переосмислення підходів до їх тлумачення, зокрема визначення змісту, меж та критеріїв застосування динамічного тлумачення Конституції України.

Стан опрацювання проблематики. Питання тлумачення конституційних положень загалом, а також їх динамічного (еволюційного) тлумачення, неодноразово ставали предметом дослідження у працях таких науковців, як С. Шевчук, М. Савчин, М. Козюбра, К. Грищенко, П. Синицина, тощо. Водночас аналіз правової доктрини свідчить про те, що переважна більшість учених зосереджує увагу саме на загальнотеоретичних засадах тлумачення Конституції, тоді як проблематика її динамічного тлумачення, його змістовні характеристики, межі та критерії застосування потребують більш ґрунтовного і системного наукового аналізу.

Метою цієї статті є дослідження та аналіз сутності динамічного (еволюційного) тлумачення Конституції України, визначення його змісту та меж застосування.

Виклад основного матеріалу. Перш за все розпочнемо з визначення тлумачення права як особливого розумового (інтелектуального) процесу і виду юридичної діяльності, спрямованого на з'ясування і роз'яснення змісту норм права та положень інших правових документів з метою правильної їх реалізації [1, с. 250]. Потреба в тлумаченні закладена в самій природі правових норм і правореалізації (правозастосуванні). Норми права мають загальний, абстрактний, неперсоніфікований характер. Реалізуються ж вони в конкретних діях осіб і в конкретних обставинах. Тому їх реалізація у будь-якій формі вимагає наближення змісту норми до конкретної ситуації, конкретних фактів і стосовно конкретних осіб, тобто переходу від загального до одиничного [1, с. 251].

Окрім цього, тлумачення норм права виконує не лише функцію з'ясування змісту правових приписів, але й має принципове значення для підтримання їхньої запитаності у змінюваному середовищі. Значна частина нормативно-правових актів ухвалюється з розрахунком на тривалу дію, однак суспільні відносини еволюціонують значно швидше, ніж відбувається оновлення законодавства.

У цьому контексті тлумачення виступає інструментом «динамічної адаптації» права. Застосування норм крізь призму суспільних умов чи обставин, що відповідають сьогоденню, дозволяє уникнути їх формального «застаріння» без необхідності постійного внесення змін до тексту закону. Відтак, саме завдяки інтерпретаційній діяльності забезпечується узгодження «статичного» нормативного тексту з «динамічною» реальністю. У цьому, на наше переконання, й полягає основний зміст та мета динамічного (еволюційного) тлумачення.

Як влучно зазначав М. Козюбра, – «на відміну від закону, текст якого є застиглим, здатним відставати від суспільного життя, право є явищем динамічним, яке має йти, як неодноразово підкреслював у своїх рішеннях Європейський суд з прав людини, «в ногу з обставинами, що змінюються», тобто змінюватися відповідно до зміни суспільних відносин, які воно регулює» [1, с. 258]. Відповідно, коріння динамічного тлумачення дійсно сягає практики Європейського суду з прав людини, який у справі «Тайрер проти Сполученого Королівства» зазначив, що Конвенція є живим інструментом і має тлумачитись у світлі сьогодення [2, с. 18]. При цьому визначальною ознакою динамічного тлумачення, яка відмежовує його від інших видів інтерпретаційної діяльності, є його безпосередня кореляція з конкретними умовами суспільного буття. За такого підходу результат тлумачення не є статичним, а може варіюватися залежно від зміни зовнішніх обставин, що впливають на зміст і функціональне призначення норми права.

Що ж до розмежування (чи отождолення) двох категорій – «динамічне тлумачення» та «еволюційне тлумачення», то варто зауважити таке. Європейський суд з прав людини не розрізняє ці дві категорії й виходить з розуміння Конвенції про захист прав і основоположних свобод як «живого інструменту», що підлягає динамічній інтерпретації [5, с. 17]. У той ж час, деякі науковці таки зосереджуються на розрізненні цих категорій, вважаючи, що послуговуючись еволюційним тлумаченням Суд намагається з'ясувати який зміст положення Конвенції повинні мати «у світлі сьогодення», тоді як під динамічним тлумаченням слід розуміти саме результат, «радикальну зміну» офіційної правотлумачної позиції чи перетлумачення [5, с. 17].

Нам важко погодитися з такою позицією, оскільки неможливо зводити динамічне тлумачення виключно до результату, будь-яке тлумачення – це, насамперед, процес. Крім того, правова норма не «еволюціонує» десь відірвано у просторі, її розуміння змінюється саме у ході динамічного тлумачення. Неможливо уявити еволюцію норми, яка не була б динамічною (тобто не змінювала б правову реальність), як і неможливо уявити динамічну зміну практики, що не була б результатом еволюції суспільних відносин. У правовому дискурсі це означає, що будь-який поступовий розвиток змісту норми (еволюція) за своєю суттю є формою її постійного руху та адаптації (динаміки), що робить ці поняття взаємозамінними дефініціями концепції «живого права».

У межах розгляду динамічного тлумачення Конституції України звернемося до статті 147 Конституції України – Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Основним Законом випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також виконує інші повноваження [6]. Отже, повноваження щодо офіційного тлумачення Конституції України належить виключно Конституційному Суду України. Результати такого тлумачення мають загальнообов'язковий характер і підлягають неухильному виконанню всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, а також фізичними та юридичними особами.

Тлумачення Конституції передбачає інтерпретацію, перш за все, конституційних норм у тих випадках, коли у суб'єктів права виникло різне розуміння таких норм, через що виникла невизначеність у питанні застосування конституційних положень і власне з метою отримання роз'яснень вони звертаються до Конституційного Суду. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд», підставою для здійснення Судом тлумачення положень Конституції України є конституційне подання щодо офіційного тлумачення Конституції. Правом на звернення з конституційним поданням наділені Президент України, щонайменше сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим. Тобто право ініціювання процедури офіційного тлумачення Конституції України належить виключно зазначеним суб'єктам, тоді як сам Конституційний Суд України не має повноважень діяти з власної ініціативи у цій сфері [7].

Такий підхід видається концептуально обґрунтованим, оскільки офіційне тлумачення за своєю природою є реакцією на наявність правової невизначеності, зумовленої прогалинами, колізіями або неоднозначністю у розумінні конституційних норм їх адресатами. Відсутність ініціативної

ролі Суду забезпечує функціонування механізму тлумачення виключно за наявності об'єктивної потреби у правозастосовній практиці, що узгоджується з принципом правової визначеності та процесуальної економії, а також запобігає трансформації Конституційного Суду у орган, що формує правові позиції поза контекстом конкретного запиту.

У контексті дослідження, безперечно, важливим є визначення цілей тлумачення Конституційних положень, а також чи не найбільш дискусійного питання – меж такого тлумачення. Насправді ж, встановлення цілей тлумачення конституційних норм дасть нам і розуміння його меж. Відомо, що метою офіційного тлумачення Конституційним Судом України Конституції України та законів України є встановлення їх однозначного та правильного розуміння й застосування на всій території держави. Виникає питання щодо того, яке саме розуміння норми має бути встановлене: те, яке вкладав у неї законодавець або той сенс, якого набула норма в розрізі сучасних соціальних відносин.

Аналіз побутуючих поглядів серед наукової спільноти дає підстави стверджувати, що доцільно розмежовувати наявні позиції за критерієм ступеня допустимої інтерпретаційної свободи органу конституційної юрисдикції. Саме цей критерій дає змогу виокремити, з одного боку, обмежувальний підхід, а з іншого – розширений підхід до розуміння природи конституційного тлумачення.

Так, до прикладу, А. Єзеров межі інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду іменує «межами інтерпретаційної свободи», та на його думку, функціональним призначенням рішень Конституційного Суду України про офіційне тлумачення Конституції України та законів України є юридичний засіб забезпечення їх правильного та однозначного розуміння та застосування [10, с. 41].

У свою чергу, пише П.Синицин, автори В. Тацій та Ю. Тодика переконані, що завдання єдиного органу конституційної юрисдикції полягає у виявленні реального змісту конституційних норм та законів, власне тлумаченні, а не виправленні, не модифікації за допомогою своїх рішень. Тобто вчені розуміють тлумачення конституційних положень передусім як діяльність із встановлення вже наявного змісту норми, а не як процес її смислового доформування [8, с. 47].

П. Синицин дотримується відносно стриманого підходу, і вважає, що акт Конституційного суду, що є результатом інтерпретаційної діяльності, має бути тотожним до основної ідеї первинно закладеної законодавцем у змісті інтерпретованої правової норми. Таким чином, на думку автора, Конституційний Суд України, здійснюючи інтерпретаційну діяльність, повинен обмежуватися з'ясуванням змісту та ідей, закладених в інтерпретованих нормах, а не надавати їм нового, викривленого змісту [8, с. 49].

П. Синицин відзначає, водночас позиція С. Шевчука репрезентує іншу наукову тенденцію – ціннісно-динамічне розуміння конституційного тлумачення. Зокрема, С. Шевчук наголошує на необхідності віднаходження під час тлумачення не лише первинних, а й «вторинних значень», що перебувають в органічному зв'язку з позитивним текстом. У його підході інтерпретація виступає формою «посередництва» між текстом і реальністю – як існуючою, так і ідеальною, тобто тією, що впливає з конституційних цінностей, принципів та ідеалів конституціоналізму [8, с. 36]. Отже, тлумачення у такому сенсі не зводиться до простого реконструювання волі установчого суб'єкта, а розглядається як інструмент актуалізації конституційного змісту в нових соціальних умовах. Такий підхід істотно розширює інтерпретаційний потенціал Конституційного Суду, хоча й не відриває його повністю від тексту, оскільки «вторинні значення» повинні зберігати органічний зв'язок із первинними нормативними положеннями.

Окрім того, пише цитований нами вчений, С. Шевчук зазначає, що «без розширеного, творчого тлумачення судом Конституція України може залишитися програмним документом, який складається лише з позитивних норм (букви), у якому не враховується конституційний дух, неписані конституційні норми та цінності, без чого Конституція України не може слугувати дієвим інструментом обмеження державної влади» [8, с. 46]. На наш погляд, такі ідеї є вкрай прогресивними та необхідними для розвитку доктрини конституційного права та практичних підходів до інтерпретації положень Конституції.

На окрему увагу у контексті визначення меж інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України заслуговує питання співвідношення тлумачення та правотворчості. При цьому вихідною позицією є те, що Конституційний Суд України не наділений повноваженнями здійснювати правотворчу діяльність у її класичному розумінні. Разом з тим, зведення інтерпретаційної діяльності Суду виключно до технічного відтворення змісту правових норм не відображає її ре-

альної правової природи. Офіційне тлумачення Конституції України неминуче впливає на розуміння її положень, а отже – і на практику їх застосування. Через формулювання правових позицій Конституційний Суд України фактично визначає змістовні орієнтири для правозастосування, що зумовлює трансформацію сприйняття відповідних норм у правовій системі.

Як слушно відзначає М. Козюбра, судова правотворчість не є результатом делегування суду відповідних повноважень і не означає наділення його функцією нормотворення. Вона виступає об'єктивно зумовленою формою діяльності суду, що випливає з його основної функції – здійснення правосуддя [9, с. 41]. Більше того, судова правотворчість не може розглядатися як аномалія або порушення принципу законності. Навпаки, вона становить іманентну властивість правосуддя, оскільки будь-яке застосування норми права передбачає її інтерпретацію, яка, у свою чергу, здатна впливати на подальше розуміння та реалізацію цієї норми [9, с. 41]. Одночасно така діяльність має здійснюватися у чітко визначених межах. До них, зокрема, належать: 1) недопустимість створення нових правових приписів, які не випливають із змісту Конституції; 2) збереження зв'язку інтерпретації з текстом, принципами та цінностями Основного Закону; 3) недопущення підміни законодавця та втручання у сферу його дискреції [9, с. 45].

Отже, інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України перебуває на межі між тлумаченням і правотворчістю. Вона не є правотворчістю у класичному сенсі, але при цьому має правотворчий ефект, що проявляється у впливі на зміст і практику застосування конституційних норм. Відтак, на наш погляд, вище зазначені позиції С. Шевчука видаються найбільш переконливими в контексті сучасного розвитку конституційної юрисдикції, оскільки вони дозволяють поєднати стабільність конституційного тексту з необхідністю його ефективного функціонування в умовах суспільної динаміки. Подібної позиції притримується й М. Савчин, який відзначає, що Конституція є актом установчої влади, розрахованим на тривале використання та реалізацію. Однак суспільний розвиток та зміни в організації діяльності інститутів публічної влади зумовлюють необхідність модернізації конституційної матерії, тобто пристосування Основного Закону до нових умов життя [4, с. 87]. Окрім того, М. Савчин наголошує, що застосування динамічного підходу до тлумачення Конституції дозволяє забезпечити її «еластичність», з чим справді важко не погодитися, адже таке тлумачення фактично підлаштовує усталені положення Конституції під реалії буття [4, с.87]. До цього ж додамо і бачення А. Єзерова щодо досліджуваних аспектів, на думку якого «досконалість конституційних текстів завжди є умовною: та сама норма за різних соціально-історичних умов може мати різне смислове навантаження...» [10, с. 38].

Для більш прикладного розуміння динамічного тлумачення Конституції звернемося до практики Конституційного суду України. Так, доволі яскравим прикладом динамічного тлумачення у сфері соціальних гарантій є рішення Конституційного Суду України від 07 жовтня 2009 року № 25-рп/2009 у справі № 1-32/2009 [11]. У цій справі Суд розглядав питання щодо конституційності положень законодавства, які фактично ставили виплату пенсії громадянам України в залежність від їхнього місця проживання та наявності відповідного міжнародного договору між Україною і державою перебування. Конституційний Суд України дійшов висновку, що таке регулювання не узгоджується з конституційними гарантіями права на соціальний захист. Суд прямо зазначив, що право громадянина на отримання вже призначеної пенсії не може пов'язуватися з умовою постійного проживання в Україні, а держава зобов'язана гарантувати це право незалежно від того, проживає особа в Україні чи за її межами.

Значення цього рішення полягає не лише у захисті пенсійних прав конкретної категорії громадян, а й у підході, який застосував Суд. Конституційний Суд України фактично відійшов від суто формального трактування законодавчих положень і оцінив їх у світлі конституційних принципів соціальної держави, рівності та недопустимості звуження змісту соціальних прав. Тобто Суд врахував не лише буквальний зміст норми, а й ті суспільні обставини, за яких вона застосовувалася, зокрема зростання мобільності населення та потребу збереження соціальних гарантій для громадян України, які проживають за кордоном. Саме в цьому і проявляється динамічний характер тлумачення: зміст норми розкривається з урахуванням сучасних умов і реальної потреби у належному захисті прав людини.

Отже, у цій справі динамічне тлумачення дозволило Конституційному Суду України забезпечити більш повну реалізацію конституційного права на соціальний захист. Суд не обмежився буквальним сприйняттям законодавчої конструкції, а надав їй такого змісту, який відповідає сучасному розумінню соціальної функції держави та принципу неприпустимості дискримінації

громадян за ознакою місця проживання. Завдяки цьому було підтверджено, що призначена пенсія є гарантованим соціальним правом особи, яке не може втрачатися лише через виїзд за межі України.

У ході подальшого аналізу практики Конституційного суду України на предмет застосування динамічного тлумачення, увагу привертають два рішення, між якими існує значний часовий інтервал і які демонструють суттєво відмінні підходи до інтерпретації одного й того ж конституційного положення, а саме Рішення Конституційного Суду України №17-рп/2002 та Рішення Конституційного Суду України №1-рп/2016 [12, 13]. Первинне зіставлення їх змісту може створювати враження наявності динамічного тлумачення, оскільки Суд фактично відступив від раніше сформованої правової позиції, змінивши підхід до розуміння категорії «наступна чергова сесія» у статті 155 Конституції України.

Водночас поглиблений аналіз мотивувальної частини обох рішень не дає достатніх підстав для кваліфікації відповідних змін як прояву динамічного тлумачення. У рішенні 2002 року Суд виходив із буквального та логіко-системного розуміння норми, встановлюючи безпосередній часовий зв'язок між попереднім схваленням законопроекту та його остаточним прийняттям, тобто на наступній сесії, що безпосередньо слідує за попередньою [12]. Натомість у 2016 році Суд відмовився від такого підходу, фактично розірвавши хронологічну безперервність конституційної процедури та допустивши можливість прийняття змін до Конституції на будь-якій наступній черговій сесії [13]. Такий підхід, на нашу думку, не є прикладом динамічного тлумачення, а радше свідчить про зміну інтерпретаційної позиції Суду, яка не була належним чином обґрунтована ані розвитком суспільних відносин, ані зміною функціонального призначення відповідної норми. Отже, сам по собі факт відступу від попередньої правової позиції не може автоматично розглядатися як прояв динамічного тлумачення. Така зміна може бути зумовлена різними чинниками, зокрема політичними, і не завжди свідчитиме про об'єктивну еволюцію права.

Аналізуючи практику Конституційного Суду України щодо тлумачення статті 55 Конституції України, зокрема у рішенні Конституційного Суду України №6-зп/1997 та рішенні Конституційного Суду України №19-рп/2011, варто звернути увагу на характер співвідношення сформульованих у них правових позицій. У рішенні 1997 року Суд заклав базове розуміння права на судовий захист як універсальної гарантії оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, тоді як у рішенні 2011 року цей підхід було деталізовано шляхом акцентування на можливості оскарження бездіяльності, зокрема у сфері реагування на заяви про злочини [14, 15]. Тобто, фактично, Суд не змінив природу права на судовий захист і не надав йому нового змістовного наповнення, а лише конкретизував форми його реалізації у межах уже закладеного конституційного змісту. Як наслідок, зміна інтерпретації у даному випадку не призвела до зміни регулятивного ефекту норми, тобто не вплинула на обсяг чи характер юридичних можливостей, які вона гарантує. Таким чином, наведені рішення дозволяють сформулювати важливий теоретичний висновок: для визнання тлумачення динамічним необхідно, щоб нова інтерпретація призводила до реального оновлення нормативного змісту норми, що проявляється у зміні її регулятивного ефекту. У разі ж відсутності такої зміни йдеться не про динамічне тлумачення, а про конкретизацію або розвиток практики застосування правової норми.

У розрізі здійснюваного дослідження доцільним є звернення і до практики ЄСПЛ. Так, у справі «Тайрер проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ, не змінюючи тексту Конвенції, переосмислив зміст статті 3, визнавши тілесні покарання такими, що принижують гідність, з огляду на сучасні стандарти захисту прав людини [16]. Це свідчить про те, що динамічне тлумачення полягає у трансформації нормативного змісту норми через інтерпретацію з урахуванням еволюції суспільних відносин. Показовим прикладом динамічного тлумачення є також рішення Європейського суду з прав людини у справі Маркс проти Бельгії (*Marckx v. Belgium*), у якому Суд переглянув зміст статей 8 та 14 Конвенції з урахуванням розвитку соціальних уявлень про сім'ю. Суд відмовився від вузького формального підходу, відповідно до якого сімейне життя пов'язувалося виключно з шлюбом, і визнав, що правовий захист має поширюватися також на фактичні сімейні відносини. Така позиція призвела до визнання дискримінаційними відмінностей у правовому становищі дітей, народжених у шлюбі та поза ним, що вказує на трансформацію нормативного змісту Конвенції через інтерпретацію [17].

Висновки. Таким чином, традиційно межі тлумачення конституційних положень розглядаються крізь призму необхідності відтворення волі законодавця та збереження первинно закладеного

змісту норми. Водночас такий підхід не може бути абсолютизований, оскільки Конституція як акт установчої влади покликана функціонувати у змінюваному соціальному середовищі та забезпечувати ефективне регулювання суспільних відносин у довгостроковій перспективі. У зв'язку з цим межі тлумачення не повинні зводитися виключно до пошуку первинного задуму законодавця. Значно більш обґрунтованою видається позиція, відповідно до якої інтерпретація має бути спрямована на виявлення актуального змісту норми в умовах сучасності, з урахуванням розвитку суспільних відносин, трансформації правових інститутів та еволюції конституційних цінностей. Адже саме здатність правової норми «бути живою» та зберегти свою регулятивну ефективність у нових умовах визначає її реальну цінність як інструменту правового регулювання. Підтримуючи позиції М. Савчина та С. Шевчука, слід визнати, що динамічне тлумачення виступає необхідним механізмом забезпечення такої «життєздатності» Конституції. Одночасно його застосування потребує чіткого теоретичного розмежування з іншими проявами інтерпретаційної діяльності.

Варто також зауважити, що не кожна зміна правової позиції Конституційного Суду України є проявом динамічного тлумачення. Сам по собі факт відступу від попередньої інтерпретації не свідчить про еволюцію змісту норми, оскільки така зміна може бути зумовлена різними чинниками, у тому числі позаправового характеру. Динамічне ж тлумачення має місце лише за умови, що нова інтерпретація ґрунтується на зміні соціального контексту застосування норми та призводить до реального оновлення нормативного змісту положення, що проявляється у трансформації його регулятивного ефекту. Натомість випадки, коли Суд лише уточнює або деталізує зміст відповідних норм, змінює формулювання без впливу на її регулятивне значення або відступає від попередньої позиції без належного зв'язку з еволюцією суспільних відносин, – не можуть розглядатися як приклади динамічного тлумачення, а вказують радше про розвиток або навіть нестабільність правотлумачної практики.

Крім того, динамічне тлумачення не може розглядатися як необмежена інтерпретаційна свобода Конституційного Суду України. Його межами є збереження зв'язку з текстом Конституції, її принципами та цінностями, недопустимість створення нових правових приписів, які не впливають зі змісту Основного Закону, а також заборона підміни законодавця у сфері його дискреції. При цьому застосування динамічного тлумачення має балансувати із вимогами правової визначеності, інституційної спроможності та поваги до принципу поділу влади. Лише за таких умов динамічне тлумачення виступатиме не засобом довільного переосмислення Конституції, а легітимним механізмом збереження її регулятивної цінності, ефективності та відповідності сьогоденню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Козюбра М. Загальна теорія права. Київ: Ваіте, 2015. 395 с.
2. Грищенко К. Зміна Конституційним судом України власних юридичних позицій і застосування динамічного тлумачення - пошук співвідношення. *Наукові записки НаУКМА*. 2017. Т. 193. С. 17–21. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/88969bf7-4290-4b9f-afde-1c1f88014c3c/content>.
3. Конституція України в практиці Конституційного Суду: офіційне тлумачення та юридичні позиції. 1997–2023. Упоряд.: С.П. Головатий, В.М. Бесчастний, Л.І. Бірюк, Н.І. Адамчик, Ю.М. Михеєнко. Київ: ВАІТЕ, 2024. 450 с.
4. Савчин М., Марчук Р. Основні принципи діяльності Конституційного Суду України по тлумаченню Конституції України. *Часопис Київського університету права*. 2009. С. 83–88.
5. Кретова І. Еволюційне тлумачення права у практиці Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Т. 1, № 1. С. 15–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2015_1%281%29_5.
6. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Про Конституційний Суд: Закон від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>.
8. Синицин П. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України в контексті рішень Європейського Суду з прав людини. Одеса, 2021. 216 с.
9. Козюбра М. Судова правотворчість: аномалія чи іманентна властивість правосуддя? *Право України*. 2012. № 10. С. 38–46.
10. Єзеров А. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 38–45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2014_6_9.

11. Рішення Конституційного Суду України від 07 жовтня 2009 року № 25-рп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v025p710-09#Text>.
12. Рішення Конституційного Суду України від 17 жовтня 2002 року № 17-рп/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-02#Text>.
13. Рішення Конституційного Суду України від 15 березня 2026 року № 1-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-16#Text>.
14. Рішення Конституційного Суду України від 25 листопада 1997 року № 6-зп/1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-97#Text>.
15. Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 2011 року № 19-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-11#Text>.
16. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Тайрер проти Сполученого Королівства» («Tyrrer vs. the United Kingdom») від 25 квітня 1978 року. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%22itemid%22:\[%22001-57587%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%22itemid%22:[%22001-57587%22]).
17. Case of Marckx v. Belgium: judgment of the European Court of Human Rights, 13 June 1979, Application No. 6833/74. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 5.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 23.04.2026
Дата публікації: 10.05.2026

© Попович Т.П., Вашкович В.В., Єгорова В.С., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0